

astola

ikerketa eta historia

DURANGALDEKO
URTEKARIA

2.zk 2008
3,80 €

**SORGINKERIA
DURANGOKO
MERINDADEAN**

**GARAI,
ATALAYA DE LOS
ZUBIAURRE**

**FUSILADOS
DEL FRANQUISMO**

ROCK LOCAL

Sorginkeria

Durangoko

Merindadean

ERDI AROAREN AMAIERAN ETA
ARO MODERNOAREN HASIERAN

TESTUA: IÑAKI BAZAN DIAZ

1 Sorginkeria noiz eta nola bilakatu zen arazo Erdi Aroko Elizarentzat?

Sorginkeriaren fenomenoak sortu ohi da errealitatearen arrazionaltasuna pentsamendu zientifikotik urrun dagoen gizarteetan; sorginkeria medikuntzan, metereologian, epaitegien jardueran, eta beste arlo batzuetan ere azaldu daiteke. Honenbestez, sorginkeria naturaz gaindiko indarretan aurkitu behar dira gertaeren arrazoiak eta gizaki batzuek (sorginek) nolabaiteko indar ezkutua edo magikoa dute, jendeari kaltea egiteko. IV. mendean, erromatar Inperioaren erlijio ofizialtzat kristautasuna aukeratu zutenean, magia, aztikeria eta nekromantzia aurreko garaiko idolatria paganoaren seinaletzat hartu zituzten eta, beraz, jazarpena egin behar zitzaion. Kristautasunaren iritzi, gaitza eta zoritxarra jatorrizko bekatutik eta Satanengandik zetozen. XIII. mendera arte Europa mendebaldeko kristautasunak deabruak eragindako ilusioa edo begitazioa balitz bezala ikusten zuen sorginkeria; hau da, deabruaren indarrak begitazio fantastikoak sartzen zituen gizakien buruan lo zeuden bitartean, besterik ez. Ilusioak ilusio hutsak zirela konturatzeko, nahikoa zen esnatzea edo exorzismoa egitea. Filosofia hori zegoen Canon Episcopi zeritzonaren azpian. Prüm-eko Reginon apezpikuak promulgatu zuen X. mendearen hasieran eta Graziano-k eskubide kanonikoan sartu zuen 1140. eta 1142. urtearen inguruan. Hala ere, XIII. mendetik aurrera egoera aldatu egin zen. Gaitzari eta deabruari buruzko hausnarketa desberdin bat sortu zen, Aristotelesek filosofia naturala aurkitzearen

ondorioz. Aristotelismoa zela-eta, teologo eta pentsalari batzuek, Tomas Aquinokoak beste batzuen artean, zenbait gai kontuan hartu zituzten, sorginkeriaren arriskuari gaurkotasuna emanez. Ordura arte arriskua baztertua egon zen, heresiaren garrantzia zela-eta. Hona hemen aintzat hartutako gaiak: gizakien eta inkuboen (gizon itxurako deabruak) arteko eta gizakien eta sukuboen (emakume itxurako deabruak) arteko sexu-harremanak; gizakien eta Satanen arteko itunak; deabruak jokatzeko askatasun handiagoa izatea (jokabide hori gaiztakeriaren bidez azalduko litzateke Naturan). Azkenik, Basileako kontziliotik (1431-1449) aurrera demonologiaren eromena hasi zen; era berean, Satanen sektetan eta hura gurtzen zuten taldeetan sinisten hasi zen jendea, kultua antolatuta eta Eliza katolikoaren kultu antitetikoa zuten taldeetan. XVI. eta XVII. mendeetan paroxismora iritsi zen.

Inkizioaren ikurra Kalebarriko etxe batean (Durango)

“ Gure herrian omen dauden sorginen negozioa ere idolatria antzeko horretara mugatzen da ”

Frai Juan de Zumárraga

2

Sorginkeriaren eta sineskerien arazoa Bizkaiko Jaurrean

Sineskeriak (superstizioak) oso lotura estua du sorginkeriarekin; gizartearen ustez, pertsonaren etorkizuna aldatzeko gai den sinismen multzoa delako. Fede katolikotik eta horrek ezarritako praktiketatik urrundu egiten dira. Kalagurriko eta Calzadako elizbarrutiak (Durangoko merindadea horren eskumenekoa zen) sineskerien benetako presentziari eta sorginkeriaren presentzia kimerikoari aurre egin behar izan zion; dena den, agintariak babes eman zioten eta sinesmendunek fedea zuten harengan. Hori baieztatu zuen Alonso Castillo gotzainak 1529ko agindu batean:

“Gure lan pastoralaren eginkizuna da mendekoei argia erakustera eta fede katolikoaren benetako lorratzetik bideratzea; ezjakintasunaren erruz eta deabruaren azkartasunaren zein gaiztakeriaren erruz, eta beste batzuetan pertsonen gehiegizko jakin-minagatik sortzen diren akatsetatik baztertuz. Gure gotzaindegiko zenbait tokitan azken urteetan hainbat sineskeria eta aztikeria pairatu dituzte (Jainko gure jaunak onartuz).”

Arazo horri aurre egiteko, prelatuak Frai Martin Castañega-ri tratatu bat egitea eskatu zion (Castañega frantziskotarra eta Ofizio Santuaren predikatzaila zen). Tratatu hura superstizioen aurkakoa zen, elizbarrutiko apaizak informatuta egon zitezten eta euren artaldeak behar bezala hezi zituzten.

Tratatuari honako izen hau eman zion: Tratado muy sutil y bien fundado de las supersticiones y hechicerías y vanos conjuros y abusiones y otras cosas tocantes a la posibilidad y remedio dellas (Logroño, 1529). Tratatuan Frai Martin Castañegak hainbat gai izan

Astolako (Abadiño) kartzelako harrapagailua eta girgiluak

zituen hizpide: kutunen eta saludoreen sendatzeko gaitasunean sinistea; eguraldi txarra exortzatzeko gaitasuna eta uzta hondatzen zuten intsektuak eskumikatzeko ahalmena; augurioen eta igarkizunen eraginkortasuna; eta abar. “Deabruaren eliza”ren ezaugarrien berri ere eman zuen, Kalagurriko elizbarrutiko apaizek igartzeko gai izan zitezten: “Deabruaren eliza”ren ministroek (belagileek eta sorginek) eta jarraitzaileek Satan gurtzeko zeremoniak egiten zituzten, sabbatak edo akelarreak ziren; deabruari kontsokratutakoak “hegan egiteko gauza ziren” eta itxuraz aldatu zitezkeen; deabruari begirunea erakusteko musua ematen zioten “gorputzaren zatirik eta tokirik lizunenean”; euren seme-alabak sakrifikatzen zituzten zeremonia haietan; deabruak sexu-harremanak izaten zituen ministroekin eta jarraitzaileekin; eta abar. Enrike IV.a Gaztelako erregeak Gipuzkoari urte batzuk arinago, 1466an, emandako errege-agindu batek zera dio: “sorginek” edo “Deabruaren eliza”ren ministroek eragindako “sorginkeriak eta aztikeriak” bi ziren: gizonak zein emakumeak animaliei eta soroei lotzea, ondorengorik ez

Abadiñoako elizako alboko aldareko erretaula

izateko; eta Jesusi, Ama Birjinari eta Fede Santuari uko egitea, eta Satanen agindura jartzea eta hura gurtzea.

Honaino iritsita, honako galdera hau egin behar da: Euskal lurraldean izan zen “deabruaren eliza”rik? Kultu antolatua, akelarreak, sorginak eta deabrua (mando “handi eta eder”

 Akelarrearen antzezpena. Kriskitin Taldea. Txelu Angoitia

itxurakoa) eta gainerako topiko guztiak zituen deabruaren elizarik? Erantzuna erabatekoa da: ez, inondik ere! Gauza bat da belar-kontuan adituak izatea eta petrikiloak izatea, basoetako landaren gaitasun farmakologikoak ondo zekizkitenak eta edabeak prestatzen zituztenak; eta beste bat, erabat desberdina eta historiaren aldetik inongo sinesgarritasunik ez duena, deabruarekin ituna egindako sorginak egotea, gaizkia egiteko gaitasuna zuten sorginak egotea. Guztiarekin ere, garai hartako teologoen, juristen eta tratatu-idazleek uste zuten egon zitekeela “deabruaren eliza” bat eta herritar guztiei sinistarazi zieten uste hura. Gauzak horrela, komunitatean

ezbeharren bat gertatuz gero, berehala hasten ziren deabruarengandik hurbil omen zegoen norbaiten bila, hura errudun egiteko. Elizaren eta Koroaren zerbitzura zeuden teologo eta intelektual guztiek ez zuten sinistu itsumustuan sorginek botereak zituztenik. XV. eta XVI. mendeetan egon ziren salbuespen batzuk, gutxi hala ere. Bata frai Juan Zumarraga durangarra izan zen. Elizgizon haren aburuz, andre errukarrien irudimenak sortzen zituen ustezko botereak: “Gure herrian omen dauden sorginen negozioa ere idolatria antzeko horretara mugatzen da”. Frai Juanek “omen dauden” zioenean, Canon Episcopi-k defendatzen zituen postulatuen sintoniaz bat zetorren.

3 Sorginkeria zela-eta Durangon ezarritako zigorra

Kalagurriko eta Santo Domingo de la Calzadako elizbarrutiko eliztarren sineskeriak eta sorginkeria-praktikak alde batera utzita, Durangoko merindadean sineskeria eta praktika horiei buruz nolako aipamen historiko espezifikoak egin dituzte? Garrantzitsuena XV. mendearen amaierakoa eta XVI. mendearen hasierakoa da. Anbotoko sorginei buruz ari gara. Historialariek, antropologoen, herriko jakintsuek eta publizistek hitz asko eta asko esan dituzte horiei buruz. Baliteke, gainera, Anbotokoa izatea sorginkeria-gunerik garrantzitsuena, Zugarramurdi 1610ean epaitutakoaren ondoren. Nola sortu zen Anbotoko gunea?

Galdera horri erantzuna ematerakoan, historia nahastu egin da mitoekin, kondairekin eta literaturarekin, garai hartan Durangaldean gertatutakoa kutsatuz eta itxuraldatuz. Jende artean zabalduen egon den teoretiko baten arabera, Anbotoko sorginkeria-gunearen jatorria frai Alfontso Mellak XV. mendearen berrogeiko hamarkadan zabalduak heresiarekin lotuta zegoen. Hala da, bai. Durangoko heretiko batzuek ondasun- eta emakume-elkartea eratu omen zuten, eta erreta hiltzeari ihes egin zioten, mendian ezkutatuak. Gaur egun Urkiolako Parke Naturala den inguruan ezkutatu ziren (Anboto mendia eremu horren barruan dago), eta toki

Anboto. Jose Mari Uriarte

hartan orgia-zeremoniak edo akelarreak egiteari ekin zioten aurrerantzean ere.

Edozein modutan, gordetako artxiboko agiriak ez dira nahikoa praktika horiek egiaztatzeko, eta Durangoko heretikoen eta Anbotoko sorginkeria-gunearen artean genealogia ezartzeko. Esan dezagun, asko laburtuz bada ere, heretikoen asmoa zela Espiritu Santuaren Aroa eta frantziskotar espiritualen (Joakin Fiore-ren tesi milenaristak jarraitzen zituzten) jarrerak uztartzea; sorginkeria-guneko kideak, betiere Inkisizioaren arabera, "deabruaren eliza"ko kideak ziren, eta ondorioz Satan gurtzen zuten eta arestian aipatu ditugun ezaugarri guztiak zituzten. Beraz, bi heresia izan ziren, toki berean eta kronologiaren aldetik ere nahiko gertu sortutakoak, baina oso desberdinak ziren, bai helburuetan bai jokabideetan. Durangoko heretikoen helburua zen Erromako Eliza eraldatzea eta Jainkoaren legearen barruan jarraitzea; Anbotoko sorginek, aldiz, Elizaren aurka eta Jainkoaren legearen aurka jokatzeko zuten. Gainera, ahaztea komeni ez den beste datu bat ere badago. Hara: Durangoko heretikoak existitu ziren, baina inkisidoreen eta berriemaileen buru beroek eskaini ziguten bertsioaren arabera sorginkeria-gunea oso eztabaidagarria da. Inkisidorea Juan Frias izan zen eta berriemailea Pedro Fernandez Villegas.

Anbotoko Damak edo Marik, sorginak alegia, frai Alfontso Mellaren heresia-tesiak jarraitu zituela uste duenik ere bada. Teoria hori ere baztertzeko modukoa da. Joxe Miel Barandiaranek, Resurreccion Maria Azkuek eta

Julio Caro Barojak jasotako euskal mitologiaren arabera, emakumezko numen horrek Anbototik gertu zegoen kobazulo batean zeukan bizileku nagusia, hala ere Mari Euskal Herriko beste hainbat menditan (Aizkorri, Altxueta, Oiz, Gorbeia, eta abar) ere agertzen da. Esan nahi baita, Euskal Herri osoko izaki mitologikoa dela, eta ez Durangaldekoa eta Durangaldearen historiakoa soilik. Gainera, emakumearen erlijiotasunaz eta kultuaz ari da, historiaurreko eta protohistoriako kultuaz. Basileako kontzilioaren ondoren sorginzaletasunaren eromena sustatu zuten teologo eta juristen buru beroen aburuz, deabruaren senide garrantzitsuenek, emakumeek alegia, Satan gurtzen zuten eta ez emakumea. Eromen haren gailurra inkisidoreen eskutik, besteak beste Heinrich Kramer eta Jacob Sprenger domingotarren eskutik, eta euren sortutako Malleus maleficarum (1487) izeneko lanarekin etorriko zen. Historialariek ez dute egiaztatu agirien bidez Euskal Herrian Erdi Aroan Mari edo Anbotoko Dama gurtzeko antolatutako inongo ekitaldirik.

 Sorginkeriatik babesteko ikurra. Iturritza baserria, Arrazola

Beste alde batetik, Anbotoko Dama edo Mari ile luzea orrazten agertzen zen, harkaitz batean eserita. Emakume edo sorgin hark sugebuztana eta ahuntz-hankak zeuzkan. Beraz, ez dugu ahaztu behar Mari lamien imitazioa zela. Irudi hori Greziako eta Erromako mitologiarena edo Erdi Aroko Melusinarena da. Jean d'Arrasek Melusina protagonista jarri zuen Lusignanen historia zintzoa lanean XIV. mendean amaieran eta, mende berean, Barcelos-eko kondeak Diego Lopez Haroren (Bizkaiko Jauna) emazte- eta Iñigo Gerraren ama-eginkizuna eman zion Livro das linhages lanean.

Durangoko heretikoak eta Anbotoko sorginak, erlijioaren disidentzia-mugimendu

bera balitz bezala, nahasteko arrazoietakoa bat XVI. mendeko literaturan eta tratatugintzan aurkitu behar da. Horren berri ematen dute, esaterako, Pedro Fernandez Villegas-ek La traducción del Dante de lengua toscana en verso castellano... (1506) lanean: "Anboto mendikoak esaten diete. Deabrukeriak egiten zituzten. [...] Heresia horiek zigortzen eta deuseztatzen"; Gonzalo Fernandez Oviedo-k Historia General y Natural de las Indias (1535) lanean: "Galdetu sorgin horiei, Anboto mendiko heretikoei eta frai Alfonso Mellaren sektaren jarraitzaile zigortuei"; eta egile anonimo batek Karlos I.ari (1516an edo 1517an) idatzitako eskuliburuan: "Garai

Anbotoko damaren kobarako sarrera. Jose Mari Uriarte

“ Juan Frias ikisidoreak aurkitu zuen sorginkeria gune bat Durangaldean, 1499 eta 1508 urtearen artean ”

batean sekta eta heresia bat sortu zen. Anbotoko karitatea deitu zioten. [...] eta lurrean sorgin batzuk geratu ziren, horien aztarnek gaur egun arte iraun dute". Sorgin horien aurkako epaiak eman eta aipatutako idazleek urte gutxira idatzi zituzten euren lanak; epaiak aintzat hartu zituzten, eta Mellaren jarraitzaileen ibilerak eskualde berberean izan zirenez, gertaera biak lotu egin zituzten.

Frai Alfontso Mellaren jarraitzaileen eta Anbotoko sorginen arteko harreman genealogikoa eta ideologikoa baztertu ondoren (Juan Padillak, kartusiarrak (Cartujano), "Durangas de embote" deitu zien Los doze triumphos de los doze apóstoles (1518) lanean), bada, lotura hori baztertu ondoren, galdera honi erantzuna ematen saiatu behar dugu: nortzuk izan ziren eta nolako jatorria izan zuten? Argitu behar da, Durangoko heretikoen kasuan bezala, honetan ere galdu egin dela dokumentazio garrantzitsuena. Hala da, bai. Gaur egun ez dakigu non dagoen Juan Frias inkisidoreak sorgin haien aurka burutu zuen inkisizio-prozesua eta, jakina, horrek mugatu egiten du gertatutakoa jakiteko aukera.

Durangoko heresiaren garaian ez zegoen Inkisizio-epaitegirik Gaztelako Erresuman. Errege

Katolikoaren erregetzara arte ez zuten sortu Ofizio Santuaren epaitegia, 1478. urtera arte hain zuzen ere. Pixkanaka ezarri zituzten epaitegiak Koroaren lurraldeetan eta 1499. urtean egoitza bat ezarri zuten Durangon; Kalagurri eta La Calzadako elizbarruti osoan eskumena zuen eta Juan Frias lizentziatua zen epaitegiaren burua. Arazoak zituzten lekuetan eta arazoak izandako lekuetan ezartzen zituzten egoitzak Inkisizio-epaitegiaren hasierako garai haietan. Beraz, Durangoko merindadea, heresia-aurrekariak kontuan izanik, Inkisizio sortu berria kokatzeko tokietako bat zen. Epaitegi haren eginkizuna zen erlijio-ortodoxia zaintzea. Horri zenbait ohar erantsi behar zaizkio: bat, Inkisizioak metodo berezia erabiltzen zuen ortodoxiaren berri izateko (aizunean galdetzen zuen, fedediktuaz baliatzen zen, salaketaz, torturaz, eta abar); bi, "deabruaren eliza" bazela eta sorginek botere kaltegarria zutela erabat sinistuta zeuden; eta hiru, petrikiloak eta igarleak benetan existitzen ziren. Inkisidoreak fede katolikoaren aurkako praktikak aditzera ematen zituen eta eliztarrak behartu egiten zituen praktika horietan aritzen zirenak salatzen, salatu ezik eskumikatu egingo zituztela mehatxuz. Egoera horretan eta teknika horiek erabiliz, Juan Frias inkisidoreak aurkitu zuen sorginkeria-gune bat Durangaldean. 1499. eta 1508. urtearen artean egin zuen aurkikuntza hura. Ez aurkitzea zailagoa izango litzateke.

RELAJADOS

Nombre	Sexo	Estado civil	Profesión	Vecindad	Viva/ Muerta al condenarla
1. M ^a de Mucharaz o Arrázola	Mujer	Casada con Juan Pérez de Ocara		Durango	Exhumación*
2. M ^a Pérez de Mondragón	Mujer	Soltera (?)		Durango	Exhumación*
3. Juan de Unamuno	Varón	(?)	Cuchillero	Durango	Relajado
4. Juana de Bilbao	Mujer	Casada con Juan Guerra		Durango	Relajada
5. Marina de Minica	Mujer	Soltera (?)		Durango	Relajada
6. M ^a de Cearra	Mujer	Casada con Sancho de Unamuno		Durango	Relajada
7. Marina Pérez de Goxencia	Mujer	Soltera (?)		Durango	Exhumación*
8. M ^a de Mondragón	Mujer	Casada con Pedro de Múxica		Durango	Exhumación*
9. Marina de Arriaga	Mujer	Casada con Ursuno		Durango	Exhumación*
10. M ^a de Lezama	Mujer	Soltera (?)	Tejedora	Durango	Exhumación*
11. Marina de Arrazola	Mujer	Casada con Pedro de Arana	Pañero	Durango	Relajada
12. Marina Sáez de Mendiola	Mujer	Soltera (?)		Durango	Exhumación*
13. M ^a Pérez de Ibarra	Mujer	Casada con Sancho Berroxa		Durango	Relajada
14. M ^a Pérez de Urquinaga	Mujer	Soltera (hija de Martín Sáez de Urquinaga)		Durango	Relajada
15. Teresa de Arrazola	Mujer	Casada con Martín de Asteiza	Cinturero	Durango	Relajada
16. Teresa de Aguirre	Mujer	Soltera (?)	Tejadora	Durango	Relajada
17. M ^a Pérez de Urquiola Beitia	Mujer	Casada con Rodrigo de Bollueba		Casa-solar Urquiola-Beitia	Relajada

Relación de personas procesadas por el inquisidor Juan de Frias (circa 1.500).

Fuente: BAZÁN DÍAZ, Iñaki, *Los herejes de Durango y la búsqueda de la Edad del Espíritu Santo*, Museo de Arte e Historia de Durango, Durango 2007. p.339.

*Exhumación previa de sus restos

RECONCILIADOS

Nombre	Sexo	Estado civil	Vecindad
18. Domexa de Aguirre	Mujer	(?)	Durango
19. Juan Miguel de Cestona	Varón	(?)	Durango
20. Juan Pérez de Andiregui	Varón	(?)	Durango
21. Maria de Adiregui	Mujer	Soltera (hija de la anterior)	Durango
22. Sancho Martinez de Unamuno	Varón	(?)	Durango
23. Teresa de Zumelaga	Mujer	Casada con Martin de Zumelaga	Valle de Arrázola

Relación de personas procesadas por el inquisidor Juan de Frias (circa 1.500) y reconciliadas.

Fuente: BAZÁN DÍAZ, Iñaki, *Los herejes de Durango y la búsqueda de la Edad del Espíritu Santo*, Museo de Arte e Historia de Durango, Durango 2007. p.339.

23 lagun (19 emakume eta 4 gizon) auzipetu zituzten eta beste 17 (16 emakume eta gizon 1) kondenatu. Gainerako 6 lagunak (3 emakume eta 3 gizon) ez zituzten zigortu. Alegia, euren akatsak ukatu eta Elizak onartu egin zituen berriro. Kondenatutako 17 lagunetatik 7 hilda zeuden epaitu zituztenerako, hori dela-eta epaiketa baino lehen gorpuak lurpetik atera zituzten. Antza denez, errudunak zirela egiaztatu zuten eta gorpuak agintari zibilei eman zizkieten, heriotza-zigorra erreta bete zezaten. Balizko errua fedeari uko egitea izan zen. Deabruarekin ituna egin izana esan nahi zuen horrek. Pedro Fernandez Villegasek (baliteke epaiketan egotea eta baliteke gertaeren berri zuzena zekien norbaitek informatzea) adierazi zuenez, Anbotoko sorginek gaitz hauek egin zituzten: igarkizunetan aritu, sorginkeriak egin, pozondu eta deabrua gurtu (deabruak hainbat itxura izaten zituen: akerrarena, mando handi eta ederrarena, eta gizon bereziaren itxura, bekokian adarra eta txerri-hortz oso irtenak zituen gizonarena). Beste hitz batzuen bidez, baina azken batean oso-oso antzera adierazten zuen Enrike IV.ak errege-aginduan Gipuzkoari esandakoa, eta Inozentzio VIII. aren buldan adierazitakoa (bulda haren bidez, Alemaniako sorginen aurka jokatzeko boterea ematen zien Kramer-i eta Sprenger-i). Toki guztietan balizko arazo berbera azaltzen zen eta horren aurrean, frai Juan Zumarraga durangarrak zalantzak zituela esan zuen, "omen daudela" da arazoa.

Epaitutako gehienak gizarte-maila apalekoak ziren; oihalak, ehunak, gerrikoak eta ganibetak egiten zituzten bizimodua aurrera ateratzeko. Bi kenduta, gainerakoak durangarrak ziren. Emakume ezkongabeak eta alargunak gehiago ziren ezkonduak baino. Baina egia al da Satan gurtzen zutela? Suaren inguruan orgia-zeremoniak eta -kultuak egiten zituzten? Hegan egiten zuten gauetz? Itxura aldatu egiten zuten? Merindadeko herritarrei, familiei eta uztei kalteak eragiten zizkieten? Segur aski ez. Izango ziren, bai, petrikiloen praktika sendatzaileak, superstizio-errituak eta sineskortasuna, auzoen arteko gorroto eta ezin-ikusiak, heresia-aurrekariak eskualdean, inkisidoreen begitazioak eta inkisidoreen limurtze-teknikak. Hori guztia eztanda egiteko moduko koktela zen eta, hain zuzen ere, horri esker "aurkitu" zuten eta "eratu" zen sorginkeria-gunea Durangaldean, Anbotoko sorginkeria-gunea.

Iñaki Bazan Diaz

EHUko Erdi Aroko historia-irakaslea
Durangoko Krimenaren Historia
Zentroaren zientzia-zuzendaria